

להוציא את סבתא מהבוידעם

חיים אקשטיין

הסוקה הנייד של אולפני אתרוג בפעולה

העובדה שהמחסן שלהם לא מתעדכן אוטומטית. לעתים מגלים, מאוחר מדי, אחרי פטירת ההורים, שאין לאף אחד מושג את מי רואים בתמונות וכבר אין את מי לשאול, ויש גם מקרים טראגיים יותר, כמו אותה משפחה מחפיה שהעכברים כרסמו את אלבומי העור של אבא עם כל התמונות ההיסטוריות שלו מתקופת עבודתו ב"סולל בונה".

"התפנית החלה במהלך הפקת הסרט על סבא וסבתא שלי", כתבה נעמי בדף הפייסבוק שלה 'סיפורי סבתא' כשהחלה להירתם לנושא. "סרקנו עשרות תמונות שחור-לבן (אפשר לומר צהוב-לבן) וזכור לי רגע מכונן אחד, שבו אמא שלי הצביעה על תמונת אמה (סבתי שאני קרויה על שמה) ותיארה לי בהתלהבות איך הנעליים האדומות התאימו לשמלה, שהיו בה פרחים אדומים. היא המשיכה לספר איך סבתא שלי ידעה להתאים להופעה גם תיק אדום וחגורה אדומה. ואני, מה ראית? ראיתי בתמונה שמלה עם פרחים אפורים ונעליים אפורות. באותו רגע הבנתי שפעם האנשים היו נראים בצבע ולא בשחור לבן... רק אז התחלתי לדמיין לעצמי את החיים של פעם בצבעוני, כמו היום."

למה זה משמעותי כל כך, לדעת מה היה צבע התיק של סבתא?

"זה מאפשר להיכנס לנעליים של מי שרוצים להתחקות אחריי", אמרת נעמי. "אנשים שעברו חוויה, טובה או טראומתית, ימצאו את עצמם מספרים עליה שוב ושוב כדי לעבד אותה באופן רגשי. הם ירדו לפרטים כמו 'איפה הייתי כשסיפרו לי שאחי נפצע קשה', ואפילו יציינו מה הייתה השעה בשעון ומה לבש אבא. אם זה משנה שקרה ליקיריהם, הם יבקשו לדעת כיצד זה קרה בדיוק ואין הם הרגישו. איסוף מזכרות יוצר, בעצם, הזדהות עם החוויה."

שוב פוגשים את כל המשפחה בחגים. שוב זוכרים בניגון של סבא, מתענגים על המרק של סבתא, מנסים להיזכר בבדיחה הקבועה שדודה חנה הייתה אומרת כל שנה בסוכות. אחר כך מסתכלים על דור הנכדים שלא ממש משתתף בשיחה, ולא יודע על מה מדברים. את הסיפורים על הגלויות שאחות של סבא הייתה שולחת בראש השנה, ועל דוד אריה שלא שמעו ממנו כלום במלחמת יום כיפור, דור האיפון לא יכול אפילו להבין. בשלב זה אולי מתגנבת לראש המחשבה מה יהיה כשניפגש עוד עשרים שנה - מי בכלל יהיה כאן, מי יזכור את כל מה שאנחנו מספרים, ומי יזכור אותנו.

יש מי שאינם מסתפקים במחשבות, אלא משקיעים מאמץ כדי לשמר את הנכסים המשפחתיים לדורות. יש גם כאלה שמשקיעים יותר, ומקדישים את זמנם ומרצם כדי להדריך אחרים בשימור נכון של הזיכרונות. נעמי האיתן היא אחת מהם.

החיים של סבתא לא היו שחור-לבן

נעמי האיתן (45) מקדומים התגלגלה לסיפור הזה די במקרה. היא ובעלה אמציה עומדים מאחורי אולפני אתרוג, אולפן להפקת סרטי תיעוד וזיכרון, הפועל זה שבע עשרה שנה. כל סרט לזכר זמנות שנפטרה, או לכבודו של ראש המשפחה בהגיעו לגיל מופלג ועגול, מצריך שילוב של מזכרות מהעבר. כאן מתגלה הבעיה: במקרה הטוב יחסית, רק צוות האולפן התאכזב לגלות שאין לו די חומרים אותנטיים לעבודה. במקרה הפחות טוב, גם המשפחה התאכזבה לגלות שלא נשארו לה הרבה שרידים מהדור הקודם. הם תמיד ידעו שיש להם במחסן פילמים ישנים, ומסמכים כתובים על נייר דהוי ומתפורר, אבל לא חשבו על

לעיתים מגלים, מאוחר מדי, אחרי פטירת ההורים, שאין לאף אחד מושג את מי רואים בתמונות וכבר אין את מי לשאול, ויש גם מקרים טראגיים יותר, כמו אותה משפחה מחפיה שהעכברים כרסמו את אלבומי העור של אבא

על חודה של תקלת סאונד

לעתים דווקא מנסים להשקיע בתיעוד, אבל טעויות טכניות הופכות את התוצאה ללא ראויה לשימוש. כך למשל הנער שצולם לסרט בר המצווה כשהוא מראאין את סבא שלו על סיפור חייו. ההחלטה לצלם את הסבא ליד הנחל הזורם הייתה יפה ומרגשת, אבל הסאונד היחיד ששומעים בצילום הוא פכפוף המים, ולא דווקא הסיפור ההיסטורי. בסופו של דבר השיחה המרגשת נשארה מחוץ לסרט בר המצווה.

איך אפשר להימנע מטעויות כאלה?

"מי שרוצה לצלם ולתעד בעצמו צריך להביא בחשבון דברים לא מועטים: תאורה, רעשי רקע, גובה המצלמה, לאיזה כיוון מסתכל המצולם, איך הוא מצטלם - האם הוא נראה טוב או באופן לא מחמיא, יציבות הצילום ועוד. תמיד עדיף לפנות לאנשי מקצוע לצורך התיעוד. כבר קרה הרבה פעמים שאנשים התחילו לצלם באופן לא מקצועי, ואחר כך פנו אלינו ל'אולפני אתרוג' שנתקן. לפעמים לא הייתה לנו ברירה אלא להתחיל את הכל מזההתחלה."

במקרים אחרים הצילומים מצוינים, אבל התוכן שלהם לא ברור. זה נכון לגבי תמונות וסרטי וידאו שאיש לא טרח לציין ממותי הם ומי מצולם בהם, ואפילו לגבי ראינות ומפגשים משפחתיים שמפיקים במיוחד לצורך הצילום. "פה שנער בן שלוש עשרה מקבל משימה לראיין את סבתא על הזיכרונות שלה, אבל מה הוא כבר יודע על מלחמת העולם? איך הוא יכול לשאול את סבתא שאלות מכוונות, ולדלות ממנה את הפרטים החשובים?"

מסתבר שהרבה חומרים טובים אובדים גם בגלל התקדמות הטכנולוגיה. היכולת לייצר חומרים חדשים משתכללת עם הזמן, אך היא גורמת לחומרים מלפני כמה שנים להפוך לבלתי שמישים. "בקורס ארכיונאות שלמדתי פעם, למדתי כלל חשוב בשימור: כל עוד אין לנו מידע על אורך חייו של אמצעי אחסון, מומלץ להימיר את האובייקט שרוצים לשמור לפורמט הדיגיטלי המתקדם ביותר שקיים. כבר ידוע שבתנאים מסוימים נייר מחזיק מעמד מאות שנים, כי זה הוכח על ידי מדע, שהיו לו די שנים לניסוי הזה. סרטי צילום נשמרים עשרות שנים, וגם זה נבדק והוכח, אבל תקליטורים וקובצי מחשב - מי יודע? הם עדיין לא קיימים זמן מספיק כדי שנדע כמה הם מחזיקים מעמד. ובינתיים העולם מתקדם למדיה אחרת, וכבר אין איך לפתוח את המדיה הקודמת. מה אפשר לעשות היום בדיסקטים, למשל? אפילו כוננים של די-די הולכים ונעלמים."

להחיות את הסלילים

יש גם פתרונות יצירתיים לשימור חומרים שיצאו מכלל שימוש. רק לאחרונה סיימו באולפני אתרוג לערוך סרט עבור צאצאי משפחת מנדלבוץ', סרט שמבוסס על הקלטות ישנות. "ילדותנו עברה עלינו בימים של טרום מחשב וטרום וידאו וטלוויזיה", מספרת הנכדה ברכה קרונומן, שהיא כבר סבתא ותיקה בעצמה. "מדורות השבט שלנו הייתה טייפ סלילים ענקי שעליו הקלטנו את עצמנו בלי סוף. כל זיכרונות הילדות שלנו רשומים שם, וכל היקרים לנו, שכבר אינם, מונצחים עליו. הרגשנו שיש לנו אוצר ששוכב ומעלה אבק, ורצינו מאוד להחיות את הזיכרון. רצינו למענו - שנשמע את הקולות ונרגיש קרובים אל האהובים כל כך, ורצינו למען הדורות הבאים - שיכירו את השורשים, אותם שורשים שנותנים את היציבות ואת הביטחון

לפרוש כנפיים". במיוחד לצורך הסרט הצטלמה ברכה עם אחותה ובת דודתה כשבין השאר הן יושבות מול טייפ סלילים, מאזינות לקולות מן העבר ומסבירות מה שומעים.

דינה פיישר הייתה מורה שעודדה את תלמידיה לכתוב, על ידי כך שהתכתבה אתם בעצמה. שרה פרלמן, בתה היחידה, ידעה שאמה שמרה ארגזי מזכרות רבים, אבל רק לאחר פטירתה התגלה לעיני הבת היקף העיבודן: אלפי גלויות, דפי יומן, מחברות ועבודות של תלמידים בכמות לא שגרתית. היא פנתה לאולפן של אמציה ונעמי כדי לעשות סרט מהירושה הזאת, מתוך ידיעה שאת הניירת עצמה לא תוכל להחזיק לעד. "הרגשתי כאילו מצאתי אוצר שלא יסולא בפז", מספרת שרה, "גילוי נדיר, כמו חזרה במנהרת הזמן לתקופות בחייה שלא הכרתי."

האוצר הזה תפס הרבה מקום, והתיעוד בסרט תפס הרבה מזמנו. למה היה חשוב לך להשקיע בזה?

"כל 'שקל' של השקעה היה שווה את החוויה ואת הזיכרונות שנשארו לי ולבני המשפחה. נראה לי שמי שאוגר מזכרות עושה זאת בשביל לשמר את הנוסטלגיה עבור עצמו, אך שלא במתכוון משאיר מתנה מיוחדת לצאצאיו."

לנעמי יש עוד עצות רבות לשימור ולתיעוד, ובימים אלה היא מכנסת אותן בקורס וירטואלי שיופץ חנים, כך שכל מי שירצה יוכל ללמוד ממנו איך להציל את המזכרות המשפחתיות. היא מודה שגם אחרי קבלת העצות המקצועיות, תידרש עוד עבודה רבה מכל אדם או משפחה שרוצים להשקיע בזיכרונות שלהם. "מי שגאה בשורשיו ומכבד את עברו מוצא חשיבות בתיעוד הסיפור המשפחתי; אבל מטבע הדברים, ההשקעה נדחית להזדמנויות מיוחדות וברוב המקרים זה פשוט מתפספס. לשמר דברים פירושו להשקיע מאמץ, אבל בפרספקטיבה של כמה דורות - ההשקעה משתלמת."

נעמי בהרצאה עם תמונת סבתה

עצות נבחרות למתעדים מתחילים

■ **להפוך לקובץ**. סריקה של דפים ותמונות התפוך אותם לקובץ דיגיטלי, שלא ידהה או יימחק עם השנים. גם צילומים והקלטות כדאי להמיר לקבצים. שווה להיעזר באיש מקצוע לשם כך.

■ **לתת שם**. כדי שיהיה אפשר ליהנות בעתיד מהתמונות, חשוב שידעו מה ואת מי רואים בהן. חשוב לרשום שמות, תאריכים, מקומות ואירועים, ואם מדובר בצילום וידאו - לומר אותם בעל פה בצילום.

■ **לזרוק מה שאפשר**. אי אפשר לשמור הכל, ולכן כדאי לשים דגש בפרטים המאפיינים, ולשמור דוגמית מכל דבר. תעודת מעבר מכיתה א' לכיתה ב', למשל, לא באמת צריך לשמור.

■ **לספר הכל**. כשמראיינים או מתראיינים בסיפור אישי, חשוב להרבות בפרטים, לצאת מנקודת הנחה שהדור הבא לא יידע כלום. אפילו את הביטוי "קיבלתי מייל" לא יבינו עוד שלושים שנה.

■ **להכניס מזכרות הביתה**. אם המחסן או הבוידעם מתפוצצים, פריטים ישנים שנראים טוב יכולים למצוא את נקומם גם כחלק מעיצוב הבית. זה יעזור שאילת שאלות ויזמן סיפורי זיכרונות.

■ **פרויקט משפחתי**. כשהולכים על פרויקט תיעוד, כדאי לשתף את כל המשפחה, גם כדי לקבל מגוון רשמים ונקודות מבט, גם בשביל הגיבוש והחוויה המשפחתית וגם כדי להתחלק בהשקעה.

סרקו את הברקוד וקבלו הדרכה חינם איך לשמור על מזכרות

דוא"ל לתגובות: seret@etrog.tv

טייפ הסלילים של משפחת מנדלבוץ'

מזכרות מבית אבא שלמה רביבי